

גיליון מספר 49 – יוני 2020

טיפים שימושיים לכתיבה - משולחנו של צוות העברית באכסניית הלשון במכללה¹

התאהבתי בה..... בלשון העברית,

אם בארזים נפלה שלֵהֶבֶת' [מועד קטן, נה]

על קצה קוצה של עריכה עצמית

עריכה עצמית (Self-editing, Self-revision) היא עריכה שכותב הטקסט מבצעה בעצמו והיא, בדרך כלל, השלב האחרון בתהליך הכתיבה של טקסט. עריכה עצמית מתבצעת גם כאשר הכותב רוצה לערוך את ספרו או את עבודתו מחדש למטרה מסוימת. למעשה, ראוי וצריך שכל כותב בכל רמת כתיבה ובכל היקף יבצע עריכה עצמית לכתיבתו; וזאת משום הצורך להבהיר את הדברים באופן שהמסר-מטרת הכתיבה- יועבר בצורה הנכונה והמדויקת ביותר שהכותב כיוון אליו.

כידוע, הן סופרים הן משוררים משקיעים עמל רב בעריכה ובליטוש לשון יצירותיהם. עדות לכך משמשות הטיוטות בכתב ידם, השמורות, לרוב, באוספים בארכיונים המיועדים למטרת מחקר ותיעוד.

ומה ניתן ללמוד מן ההשוואה בין כתב היד-הטיוטה לבין היצירה המוגמרת שיצאה לאור?

מסתבר שהשוואה בין נוסחים שונים של אותה יצירה, כמו גם בין נוסח אחד לבין היצירה שפורסמה, מאפשרת למעיין לעקוב אחר השינויים שערך הכותב 'בדרך' למוצר המוגמר. מן המפורסמות הוא שכתובה מלווה בתהליך של חשיבה, המאגדת בחובה גם התלבטות, הפעלת שיקולי דעת, הנמקות ובחירות; וכל אלה בהתאם למטרותיו של הכותב ולרצונותיו. כל סוגת כתיבה כרוכה במהלכים כאלה, ובכל סוגה מתגוונות הבחירות בהתאם למטרות הכתיבה. תהליך זה, כנזכר, חשוב שיהיה נחלתו של כל כותב.

הדוגמות המובאות כאן הן מעט מן המרובה, ויש בהן עדות לכך שגם אלה שכתבתם אומנותם נדרשים לתהליך ומבצעים אותו כחלק מתהליך הכתיבה. התבוננות בתהליך זה טוב לה שתעורר שאלות כגון: מהן הסיבות לשינויים שערך הכותב? מהי תרומת השינוי ליצירה? ועוד. בהתאם למטרות הכותב ניתן למצוא שינויים בתחומיה המגוונים של הלשון, למשל בחינת המשמעות המדויקת, הגיוון באוצר המילים, המשלב הראוי, יפי הלשון ועוד.

¹ ד"ר עדית שר מרכזת האכסניה

המחבר	הטיוטה ²	היצירה כפי שיצאה לאור
רחל בלובשטיין / במו-ידי מתוך: שירי רחל ומכתביה בכתב ידה, עורך אורי מילשטיין. ירושלים: כנרת, 1969.	<p>אָת פֿאַי ספּרְתִי עַד תָּמָּ. שְׁט-אַלס תָּמָּה לִי עֲתָה. וּאִי עֲצוּבָה מֵאֵז וְהֵלֵךְ וְעָצְבָּ: עֲשׂוּם הֵלֵךְ שְׁעֲתִים עֲשׂוּם מֵע...? אַיךְ תִּשָּׂא עֲאָת אֲלֵמִי אַתָּה אָת זְבָרִי לֹא שְׁמַעְתָּ! יא ניסן תרפ"ג [1930]</p>	<p>אָת פֿלי ספּרְתִי עַד תָּם. אָת פֿל עֲנְבִי-הַגְתָּה. וְאָדָם. הַתְשָׁמַע אָת אֲלֵמִי וְאֵתָה אָת זְבָרִי לֹא שְׁמַעְתָּ!.. [עמ' 76]</p>

בשירה של רחל בולט ההבדל בין שני הטקסטים בהשמטת שורות; השורות הראשונה והאחרונה זהות במילים בשני הטקסטים, שינוי אחד מצוי בסימן הפיסוק המוטל בסופן – הוספת נקודות לאחר סימן הקריאה בנוסח המתוקן, העשוי ללמד על סוף שאינו מסיים, מעין קריאה שיש לה המשך. השורות השנייה, השלישית והרביעית בטיוטה אינן מופיעות כלל בנוסח המתוקן, מחליפות אותן שתי שורות אחרות ושונות בתוכן. בשורה הבאה אחריהן [לפני האחרונה בכל נוסח] השינוי הוא במילת השאלה: 'אַיךְ' המומר לה"א השאלה. המרה זו יוצרת שינוי במשלב הלשון.

המחבר	הטיוטה	היצירה כפי שיצאה לאור
אברהם שלונסקי / עלילות מיקי מהו תל-אביב: ספריית הפועלים, 1947.	<p>הַשְּׂזוּלִים תָּמִיד חוֹשְׁבִים בְּטוּחִים פֹּה, כִּי רַק הַמָּה הַפְּקָחִים פֹּה, וְכָל יֶלֶד, בְּנֹדָי, מְטַמְטֵמֵבֵל הוּא, וְדִי! 197-1:3 [1] 1932-1933</p>	<p>הַגְּדוּלִים תָּמִיד בְּטוּחִים פֹּה, כִּי רַק הַמָּה הַפְּקָחִים פֹּה, וְכָל יֶלֶד, בְּנֹדָי, מְטַמְטֵמֵבֵל הוּא, וְדִי! [עמ' 122]</p>

² הניקוד כמופיע במקור.

בטיוטה בכתב היד מופיעה לראשונה המילה 'חושבים' כשהיא מחוקה ובמקומה כתב המשורר 'פְטוּחִים'; בחירה זו משנה את המשמעות: 'חושב' במשמעות סובר, נדמה לו; 'פְטוּחִים' במשמעות יודע בוודאות, משוכנע.

המילה 'פה' אינה מופיעה כלל בטיוטה; הוספתה לטקסט תוחמת את האמירה כמתקיימת במקרה פרטי זה – ביצירה.

תחת המילה 'מְטוּמָטָם' כתב המשורר 'בְּוֹדָאִי', שינוי זה מביע את הרעיון בגיוון אוצר המילים בטקסט.

'מְטוּמָטָם' ו'טְמָמָל' חוברו למילה אחת 'מְטְמָמָמָל'.

תחת המילה 'סְתָם', במשמעות של בלי כוונה, מופיעות המילים 'הוא, וְדִי!'; 'הוא' מאזכר את 'הילד' וְדִי – שאין צורך להוסיף על הנאמר.

צא ולמד!

אם בְּאֶרְזִים נִפְלָה שְׁלֶהֶבֶת'

- שמא ראוי שנבעירה גם בקרבנו!?